

12. Mihajlov A. G. *i dr. Nekotorye voprosy motivacii pacientov v esteticheskoy hirurgii //Trudnyj pacient. – 2007. – Т. 5. – №. 6-7.*
13. Lee, Soohyung. *Marriage and Online Match-Search Services. // Working paper, Univ. Maryland, College Park. - 2009.*
14. Van Leeuwen, M. L., & Macrae, C. N. *Is beautiful always good? Implicit benefits of facial attractiveness. // Social Cognition. -2004. - № 22, P.637-649.*
15. Buss, D. // *Human mate selection. American Scientist. -1985-. №73, P. 47-51.*
16. Amantaeva D.B., Burhanova D.K. *Frejmy povsednevnosti v industrii krasoty // Vestnik KazNU im. al'-Farabi. Seriya psihologii i sociologii. – 2019. – №1(68). – S.159.*
17. Anderson, T., Grunert, C., Katz, A., & Lovascio, S. (2010) *Aesthetic capital: A research review on beauty perks and penalties. Sociology Compass, no 4(8), pp.564– 575.*
18. Langlois, J.H., Kalakanis, L., Rubenstein, A.J., Larson, A., Hallam, M., Smoot, M., (2000) *Maxims or myths of beauty? A meta-analytic and theoretical review, Psychol Bull, no 126 (3), pp. 390-423*
19. Dion, K., Berscheid, E., Walster, E. (1972) *What is beautiful is good, J. Pers. Soc. Psychol, no 24 (3), pp.285*
20. Byrne, D., London, O., & Reeves, K. (1968) *The effects of physical attractiveness, sex, and attitude similarity on interpersonal attraction, Journal of personality, no 36, pp.259-271*
21. Mobius, M.M., Rosenblat, T.S., (2006) *Why beauty matters? Am. Econ. Rev, no 96 (1), pp. 222–235*
22. Kuipers, G. (2011) *Cultural Globalization as the Emergence of a Transnational Cultural Field: Transnational Television and National Media Landscapes in Four European Countries, American Behavioral Scientist, no 55(5), pp. 541-557.*

ХҒТАР 04.01.07

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-8940.24>

А.А.Даулеткелдыева

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ КӨПТІЛДІЛІКТІ ЗЕРТТЕУДІҢ ӨЗЕКТІ ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Бұл мақалада «көптілділік», «үштілділік», «қостілділік», «монотілділік», «плюрилингвизм» және «мультилингвизм» ұғымдарының мәні түсіндіріліп, олардың өзара арақатынасы ажыратылады. Қазақстан үкіметінің билингвизм саясаты, тілдердің үштұғырлығы туралы бағдарламаларымен қатар, Қазақстандағы алғаш көптілділік идеясының көтерілуі және еліміздің білім беру жүйесінде көптілділікке қатысты әр жылдары атқарылған жұмыстардың хронологиясы көрсетілген.

Көптілділікті зерттеу бойынша шетелдік және отандық ғылыми зерттеулерге сараптамалық шолу жасалып, полимәдени қазақстандық алаңда тілдік сауаттылықты арттыру мәселелері сөз етіледі. Мақала мақсаты – білім беру жүйесіндегі көптілділікті зерттеудің өзекті әлеуметтанулық мәселелерінің негізгі бағыттарын көрсету, Қазақстанның білім беру жүйесіндегі көптілділіктің қалыптасу ерекшеліктері мен оның заманауи талаптарға сәйкестігіне әлеуметтанулық талдаудың қажеттілігін бағамдау.

Түйін сөздер: көптілділік, үштілділік, қостілділік, монотілділік, мемлекеттік тіл, тіл саясаты, білім беру жүйесі, әлеуметтанулық болжам, көптілділік моделі, тілдік сауаттылық, Қазтест.

A.A.Dauletkeldyeva

*Eurasian National University named after L.N.Gumilyov
Kazakhstan*

ACTUAL SOCIOLOGICAL PROBLEMS IN THE STUDYING OF MULTILINGUALISM IN THE EDUCATION SYSTEM

Abstract

This article explains the essence of the concepts of «multilingualism», «trilingualism», «bilingualism», «monolingualism», «plurilingualism» and their relationship to each other is different. Along with the programs of Kazakhstan Government on the policy of bilingualism, the trinity of languages, for the first time in Kazakhstan, the idea of multilingualism was raised and the chronology of the work done in different years in relation to multilingualism in the country's education system was shown.

An expert review of foreign and domestic scientific research on the study of multilingualism was conducted, and issues of improving language literacy at the multicultural Kazakhstan site were discussed. The aim of the article is to present the main trends of the actual sociological problems in the studying of multilingualism in the education system, to assess the features of the formation of multilingualism in the education system of Kazakhstan and the need for a sociological analysis of its compliance with modern requirements.

Key words: multilingualism, trilingualism, bilingualism, monolingualism, state language, language policy, education system, sociological forecast, multilingual model, language literacy, Kaztest.

Даулеткелдыева А.А.

*Евразийского национального университета им. Гумилева Л.Н.
Казахстан*

АКТУАЛЬНЫЕ СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ ПОЛИЯЗЫЧИЯ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В данной статье объясняется сущность понятий «полиязычие», «трехязычие», «двухязычие», «моноязычие», «плюрилингвизм» и «мультилингвизм», различается их соотношение между собой. Наряду с программами правительства Казахстана о политике билингвизма, триединстве языков, впервые в Казахстане была поднята идея полиязычия и показана хронология работы, проделанной в разные годы в отношении полиязычия в системе образования страны.

Был проведен экспертный обзор зарубежных и отечественных научных исследований по изучению полиязычия, обсуждены вопросы повышения языковой грамотности на поликультурной Казахстанской площадке. Цель статьи – показать основные направления актуальных социологических проблем изучения полиязычия в системе образования, оценить особенности становления полиязычия в системе образования Казахстана и необходимость социологического анализа его соответствия современным требованиям.

Ключевые слова: полиязычие, трехязычие, двухязычие, моноязычие, государственный язык, языковая политика, система образования, социологический прогноз, полиязычная модель, языковая грамотность, Казтест.

Кіріспе. Жаһандық әлемнің заманауи үрдістері, интеграциялану процестері көптілді қауымдастықтың қалыптасуы мәселесіне қызығушылық тудырады. Басқаша айтсақ, қазіргі полимәдениеттілік жағдайында қарым-қатынас процесі – іскерлік ортаның көптеген аспектілері мен функциялары үшін негіз. Экономика және бизнес саласындағы үнемі өсіп келе жатқан интеграциялық процестер, халықтың көші-қон белсенділігінің жандануы, академиялық ұтқырлық біртіндеп үлкен өзектілік пен маңыздылыққа ие болып келе жатқан мәдениетаралық коммуникация дағдыларын игеру қажеттілігін тудырады [1]. Қалыптасқан жағдайда қазақстандық қоғамның ұлттық ерекшеліктерін сақтай отырып, әлемдік кеңістікке кіруіне ұмтылысы барысында жаһандану процесіне интенсификациялануы, яғни полимәдени қазақстандық алаңда тілдік сауаттылықты арттыру, көптілділікті енгізу маңызды. Тілдік терминдердің сөздігіне жүгінсек, өзіндік әлеуметтік ортада бірнеше тілде сөйлей білу қабілеттілігін көптілділік, мультилингвизм, полилингвизм деген ұғыммен сәйкестендіреді [2, 332 б.]. Аталған ұғым өз кезегінде жеке адамның және ұлттың мультилингвизмі болып анықталады.

Әлеуметтанудағы тілді жеке адамдар мен топтарды ақпаратты беру мен түсіндірудің тұжырымдамалық аппаратымен, сондай-ақ әлеуметтік субъектілердің типтік және маңызды тәжірибесін символдық түрде ұсынатын қоғам мәдениетінің бөлігі ретінде түсінуге болады. Біріншіден, тіл мен оның сөйлеушілер тобының байланысы туралы мәселе. Топтың әлеуметтік құрылымының, оның қызметі мен тілінің байланысы, әрине, әлеуметтік қажеттіліктерге бейімделетін құрал ретінде тілдің функциялық түсінігінен туындайтыны мәлім [3].

Нәтижелерді талдау. Көптілділік жүздеген ұлттары бар мемлекеттерге сай келетін жағдай, мысалға алсақ, Ресей Федерациясы, Америка Құрама Штаттары, Азиялық Филиппин, Үндістан және қазіргі Қазақстан қоғамы үшін де әлеуметтік шындық. Соңғы деректерге сәйкес, көптілділік (мультилингвизм) – ол, адам білетін бірнеше тілдердің арасындағы ортақ шекара [4]. Еуропалық одақты құру барысында көптілділік принципі басты мәселе болды. 1995 жылы Еуропалық комиссия еуропалық азаматтар үшін әлемдік ортақ нарықтың қалыптасуы жағдайында үштілділікті меңгеру қажеттілігі жайлы білім саласына қатысты ресми баяндама жасады. 2007 жылдан бастап Еуропалық комиссияның әр жылғы мәжілісінде көптілділік мәселесі жүйелі көтеріліп келеді.

Кейбір ғалымдар жеке «плюрилингвизм» (plurilinguism) және «мультилингвизм» (multilinguism) деген терминдердің ара жігін ашып көрсетеді: «плюрилингвизм» – әртүрлі тілдерді қолданатын жекелеген тұлғаларға, ал «мультилингвизм» – сан алуан тілдер пайдаланылатын географиялық аумаққа қатысты. Сондықтан, көптілділікті жеке тұлға немесе қоғам деңгейінде қарастыруға болады [5].

Тіл білімі маманы Бернард Спольски ұлттық мемлекеттің тіл саясатын үш негізгі типке бөліп қарастырды: біртілділік (монотілділік), екітілділік (қостілділік) және көптілділік (мультиілділік) [6, 58 б.]. Біртілділік – бұл тек бір ғана тіл қолданылатын ресми саясат пен жағдайларды айтады. Тек бір ғана мемлекеттік тіл қолданылатын бір тілді елдер, мысалы, АҚШ, Ұлыбритания, Франция және басқа Батыс елдері [7], сондай-ақ белгілі бір этникалық топ басым болған мемлекеттер, Жапония, Оңтүстік Корея; бұрынғы кеңестік республикалар да тарихи қалыптасқан жағдайға байланысты көптілді.

Көптілділік, монотілділік және қостілділік мәселелері отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеу объектісіне айналды. Атап айтсақ, әлеуметтік лингвистика тұрғысынан шетелдік ғалымдар У.Лабов, А.Д.Аврорин, У.Брайт, А.Кречмер, Х.Яхнов және басқалардың [8] зерттеулерінде қарастырылды. Қазақстандағы тілдік ахуал, тіл саясаты мәселелері З.К.Ахметжанова, А.Е.Карлинский, Б.Хасанұлы, Н.Ж.Шаймерденова, М.К.Исаев, Э.Д.Сүлейменова т.б. зерттеушілерімен ізімен Г.Д.Алдабергенова, К.М.Байбосынова, А.Абасилов, С.А.Асанбаева, Д.Ж.Қасымова т.б. жас ғалымдардың еңбектерінде талданды [9].

Тарихи шолу жасасақ, Шығыс Еуропа мен Кеңестегі күрт өзгерістер қарсаңында 1989 жылы, барлық басқа одақтас республикалар сияқты, Қазақстан да мемлекеттік тілдің өзіндік

мәртебесін нақтылап, арнайы заңды бекітті. Егемендікті алған кезеңнен бастап ұлттық бірегейлікті күшейту мақсатында жаңа үкімет қазақ тілінің позициясын орнықтыру үшін бірқатар шаралар қабылдады. Қазақстан Республикасы өз тәуелсіздігінің алғашқы кезеңінде титулдық ұлттың мәртебесін нығайтуға және біртүлділік қағидатын жүзеге асыруға баса назар аударды, әртүрлі құқықтық актілерде қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретіндегі мәртебесін айқын атап көрсетті. Мемлекетте орыс тілінің басымдылығын ескере отырып, объективті фактілер негізінде нақты мәртебесі анықталды. 1997 жылы шілде айында жарияланған «Қазақстан Республикасындағы тілдер туралы» заң қайтадан қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде бекітті, сонымен бірге орыс тілі үшін ұлтаралық қатынас тілі мәртебесін қарастырды. Осы заңның 5-бабында қазақ және орыс тілдерінің мемлекеттік және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында тең мәртебеге ие екендігі айтылған. Бұл кезек Қазақстанда тіл саясатының екі тілді формасының орнағанын көрсетті. Қазақстандағы билингвизм саясаты оң нәтиже беріп, қоғамдағы этникалық алауыздықты тиімді шешіп, сонымен бірге қазақстандық азаматтарға өзін-өзі дамытуға одан да көп мүмкіндіктер берді [10]. 2004 жылдан бастап Қазақстандағы тілдік саясатта басымдық бірнеше тілді, атап айтсақ, қазақ, орыс, ағылшын тілдерін қатар меңгеруге назар аударылған [11].

Қазақ, орыс тілдерінің кеңістігін сақтай отырып, ағылшын тілін жаңашылдық негізде меңгеруге, жалпы үштілділікті дамыту бағытында 2007 жылдағы Қазақстан Республикасының тұңғыш Президентінің Қазақстан халқына Жолдауында [12], «Тілдердің үштұғырлығы» мәдени жобасында, 2011 жылғы мемлекеттік бағдарламасында [13], сондай-ақ 2015 жылдың 20 мамырында қолға алынған реформада [14] жан-жақты мән берілген.

Көптілді қазақстандық қоғамды құру негізі көптілді білім беру жүйесін сәтті енгізумен байланысты. Көптілді білім беру жүйесі тілді меңгеру мақсатын, мазмұнын, жүйесі мен модельдерін қайта қарастырудан бастау алады. Қазіргі таңда орта білім мен жоғары білім беру мекемелерінде оқу негізінен екі тілде (қазақ және орыс тілдері) жүргізіледі, алайда бірқатар мектептерде, колледждерде, ЖОО-да кей пәндерді ағылшын тілінде жүргізудің оң практикасы байқалады. Қазақстанның постиндустриялық ақпараттық қоғамға өтуі кезеңінде көптілді білім беру өзектілігінің артуы айқын, себебі әлемдегі әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдай халықаралық желілерге интеграциялануы мақсатымен халықтың сауатты бөлігін бірнеше тілді меңгеруге мәжбүрлейді. Сәйкесінше, қазақ, орыс және ағылшын тілдерін меңгеру процесі мен олардың өзара ықпалдастығы мәселесі ұдайы өндіріліп отырады.

Алайда, Қазақстандағы тіл жағдайы күрделі сипатқа ие. Атап айтсақ, мемлекеттік тілдің қызмет ету кеңістігінде ол әлі де толық қамтылмаған, ал жас ұрпақ қолданыс аясы кеңейіп жатқан ағылшын тілін игеруде белсенділік танытып жатыр. Орыс тілі коммуникация мен ақпарат алудың, кең экономикалық және мәдени байланыстардың маңызды құралы болып қалып отыр. Білім берудегі қос тілдің (қазақ және орыс) қатар қолданылуы тарихи қалыптасқан жағдай және қазақстандық қоғамда осы бағыттың сақталуы тек елдің ішкі ахуалымен ғана емес, сонымен қатар оның таяу елдермен интеграциялық кеңістікті сақтауға талпынысымен түсіндіруге болады. Ал көптілділік – жаһандық әлемдегі доминантты акторлардың үстемдік етуінің бір факторы.

«Тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының» [13] іске асырылуы үш кезеңге жоспарланып (2011-2013 жж., 2014-2016 жж., 2017-2020 жж) жүзеге асырылған болатын. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 желтоқсандағы №1045 қаулысы негізінде Қазақстандағы тілдік саясатты жүзеге асыру мақсатында 2020-2025 жылдарды қамтыған арнайы мемлекеттік бағдарлама қабылданды. Көрсетілген құжатта Қазақстан Республикасында қазақ, орыс және ағылшын тілдерін игеру 2020 жылдан 26 пайыздан 2025 жылға дейін үлес салмағын әр жылда 1 пайыздан көтеру көзделген. Сондай-ақ Назарбаев Зияткерлік мектептерінің қолданыстағы тілдік тәжірибесін кеңірек енгізу жоспарланған [15].

Әлеуметтанулық зерттеуді талап ететін бағыттар қатарына Қазақстанның білім беру жүйесіндегі көптілділік модельдері мен тәжірибелерінің институттану процесі және олардың перспективасына ықпал ететін факторлар және сараптау мәселелері жатады. Осы мақсатқа жету үшін төменде көрсетілген міндеттерді қарастырған жөн: «Қазақстанның білім беру жүйесіндегі көптілділік» ұғымдарын, модельдерін және тәжірибелерін сараптап, сипаттама беру; отандық және халықаралық деңгейдегі көптілділік тәжірибесіне салыстырмалы талдау жасау; Қазақстанның білім беру жүйесіндегі көптілділіктің перспективаларына әлеуметтанулық болжам жасау; көптілділіктің келешекте оңтайлы даму жолдарын анықтау.

Көптілділік жалпы қазақстандық қоғамдағы қандай да бір әлеуметтік шиеленістің қайнар көзі болып отырған жоқ па деген мақсатта, бүгін де әлеуметтік топтар негізінде бұқаралық ақпарат құралдарында, әлеуметтік желілер негізінде контенттік талдау арқылы сенімді мәліметтер алу қажет.

Қазақстанда орта және жоғары оқу орындарымен қатар тілдік курстарда тілді үйретудің, Қазақстан Республикасы Президентінің «Болашақ» шәкіртақысымен қатар студенттер арасындағы академиялық ұтқырлық бағдарламалары сынды өзіндік практикалар басым және әлемде көптілді білім берудің екі моделі бар: әлсіз және мықты, алайда елімізде әлсіз түрі басым, осы бағытта қандай практикалар мен модельдер жеткіліксіз екендігін анықтауымыз қажет.

Дүние жүзінде қостілді және көптілді білім беру кеңінен тараған, әсіресе еуропалық елдерін мен Америка Құрама Штаттарын айрықша атауға болады. Алайда, еліміздің білім беру жүйесіндегі көптілділік өз деңгейін көрсете алмай тұр, себебі қазақ, орыс, ағылшын тілдерінің ұқсас тілдік топтарға жатпауы, Қазақстан аймақтарындағы қала және ауылдардың тұрғындарында тілдік ерекшеліктердің болуы әрі ресурстардың әртүрлі деңгейлігі, шет тілін пайдалану аясының тарлығы ерекше орын алады. Қазіргі таңда жалпы білім беретін орта мектептер мен ЖОО-лардың шет тілінде оқытуы өз деңгейін көрсете алмай тұр. Көп мұғалімдердің ағылшын тілінде өз пәндерін оқыта алмауы олардың А1 және А2 деңгейлері көрсетіп тұр. Өйткені, CEFR (Common European Framework of Reference) – бұл Еуропалық Одақта қолданылатын шет тілдерін білу деңгейлерінің жүйесі бойынша А1 деңгейі бастаушы (Beginner), А2 қарапайым деңгей (Elementary) болып есептеледі. Ашып айтсақ, бастаушы кезеңде адам тілді үйренуді нөлден бастайды, оған қарапайым фразалар мен ережелер, оқу және жазу кіреді. Осы деңгейден өткеннен кейін адамдар бір-біріне жиі қоятын сұрақтарға өз бетінше жауап бере алады. Бұл кезеңде тіл үйренуші 1500 сөзге дейінгі лексиканы меңгереді. Ал қарапайым деңгейде өмірдің ең маңызды аспектілеріне қатысты пікірлерді түсінуге мүмкіндік беріледі. Олар түсінікті тақырыптарға ақпаратпен тікелей алмасуды талап ететін қарапайым тұрмыстық жағдайларда ағылшын тілінде түсінісе алады, ағылшын тіліндегі қарапайым хатты оқып, түсінетін жағдайда болады. Сондай-ақ таныс тақырыптар бойынша пікірлердің мәнін дұрыс түсіне алады. Сөздік қоры – 1500-2500 сөз. Жоғарыда аталған жайттар білім беру жүйесінде маңызды мәселелердің бірі екендігін көрсетеді.

Қазақ емес ұлт өкілдерінің мемлекеттік тілді игеру мәселесі де әлеуметтанулық талдау қажет етеді. «Қазтест» Қазақстан аумағында әр деңгейлік қызметкерлердің мемлекеттік тілді игеру дәрежесін анықтауда қолданылатын бағалау жүйесі ретінде бекітілген. Аталған бағдарламалық жүйе арқылы 2011-2015 жылдар аралығында 130000 адам, 2016 жылы – 73732 адам, 2017 жылы – 74543 адам, 2018 жылы – 79389 адам тілдік деңгейлері анықталды» [15]. «Қоғамдық пікір» зерттеу институты жариялаған мәліметтері бойынша, 2017 жылы қазақ тілін меңгерген азаматтардың үлестік салмағы 83,1 пайыз, ал 2018 жылғы деректер негізінде 85,9 пайыз; орыс тілін меңгерген қазақстандықтардың үлесі 92,3 пайызды құраған. Келтірілген статистикалық мәліметтер негізінде мемлекеттік тілді меңгергендердің үлестік салмағы 2,8 пайызға көтерілген. Жаһандану сұранысына сәйкес халықаралық деңгейде ағылшын тілінің беделі артып, үш тілді меңгерген қазақстандықтардың үлесі – 24,1 пайызға жеткен.

Халықаралық деңгейдегі Болон процесі қазақстандық ЖОО-нда үштілділікті дамытуға оңтайлы әсер етіп отыр. Егер 1998-1999 оқу жылы кезінде ЖОО-да студенттердің жалпы санының 26,8 пайызы, ал 2018-2019 жылдары 83,0 пайызы қазақ тілінде білім алған. Бүгінде Қазақстан Республикасындағы жоғары оқу орындарында полилингвизмге басымдылық берген бөлімдер артуда: 2012-2016 жылдар аралығында ағылшын тілінде оқытатын жоғарғы білім нысандары 10 бірлікке, студенттердің сандық 24,7 мыңға артты. Ұсынылған статистикалар 2009 жылмен салыстырғанда 2,5 есеге көбейген [15].

«Қазақстанда 2018 жылғы мәлімет бойынша жалпы білім беретін 7393 мектеп бар, оның 3797 қазақ, 1312 орыс, 2255 қазақ-орыс, 12 өзбек, 11 ұйғыр, 1 тәжік тілдерінде білім береді. Бұл мектептерде 2018–2019 оқу жылында барлығы 3050770 оқушы білім алса, оның 2000000 астамы қазақша, 900000 жуығы орысша, қалғаны өзге тілдерде оқиды, яғни барлық оқушылар санының 66% қазақ тілінде білім алады» [15].

Біз сараптаған мемлекеттік бағдарламада [15] көтерілген үштілділік ұстанымы халықаралық тәжірибені ескеріп 9-12 жастан бастап енгізіліп, жоғары оқу орындарында жалғасса, ұлттық ұстаным мен мемлекеттік тілде білім алған жасөспірімдер үшін оңтайлы болады деп санаймыз.

Қорытындылай келе, шет тілдерін білу маманның кәсіби құзыреттілігін кеңейтеді, әлемдік маңызы бар ресурстарға қол жетімділікті ашады, мамандар тек ұлттық емес, сонымен қатар жаһандық бәсекеге қабілетті болып, еліміздің халықаралық қатынастардағы имиджіне, саяси алаңдағы доминанта рөліне ықпалын тигізеді. Дегенмен, бұл жерде де мәселе аз емес. Егер мақсатқа жету үшін тиісті мотивация болмаса, "жоғарыдан" бірдеңе енгізу сәтсіздікке ұшырауы мүмкін екендігін зерттеулер көрсетіп отыр [16].

Дамыған елдердің тілдік білім беруді жүзеге асыруда көпжылдық тәжірибесі бар. Атап айтсақ, Люксембург – 1912 жылдан, Баск елі – 1982, Финляндия – 1987, Швейцария – 1996 және Нидерланды – 1997 жылдан бастап көптілділік мәселесін қолға алды. Осы жылдар ішінде олар қателіктер мен қателіктер арқылы өздерінің контекстіне сәйкес өзіндік модель жасай алды. Табысты көптілді елдердегі тілдердің көпшілігі типологиялық жағынан ұқсас және латын әліпбиін қолданады. Қазақстанда үш тіл типологиялық жағынан ерекшеленеді, әртүрлі тілдік отбасылар мен топтарға жатады және әртүрлі әліпбилерді (кириллица мен латын) қолданады, бұл осы елдермен салыстырғанда үш тілде оқытуды күрделендіреді. Үш тілде оқытудың ең сәтті тәжірибесі – бұл бастапқыда ана тілінде функционалдық сауаттылықты дамытып, кейінгі тілдерді алдыңғы тіл сәтті игерілген кезде ғана енгізу.

Басқа елдерде коммуникативті тәсіл – шет тілін оқытудың негізі, ал Қазақстанда грамматикалық-аударма әдісі әлі күнге дейін қолданылады. Осы орайда, коммуникативті тәсіл арқылы тілдерді үйрететін оқулықтардың басып шығарылуына, оқу-әдістемелік бағдарламалардың тиімділігіне, мұғалімдердің жаңа әдістемелерді сапалы игеруіне баса назар аудару керек.

Әлеуметтік салада этникалық, діни, территориялық, аймақтық сияқты әлеуметтік топтардың көптілділікке қатысты көзқарастарын, әлеуметтік-құндылықтық үлгілердің маңыздылығын алдағы зерттеулерде мән беріп сараптау қажет.

Список использованной литературы:

1. Емельянова Н.А., Воронина Е.А. К вопросу о готовности будущих специалистов жить и работать в условиях мультикультурализма // Вестник института социологии. 2020. Том 11 №4. С. 126-142. DOI: 10.19181/vis.2020.11.4.682
2. Тіл білімі терминдерінің түсіндірме сөздігі — Алматы. «Сөздік-Словарь», 2005.
3. Макушева М.О. Предметное поле социологии языка // Вестник института социологии. 2012. №5. С. 217-228.
4. Cenoz, J. Defining Multilingualism // Annual Review of Applied Linguistics. – 2013. Vol. 33

5. Olshtain, E. and Nissim-Amitai F. *Being trilingual or Multilingual: Is there a price to pay?* // In Hoffman, C. and Ytsma, J. (eds) *Trilingualism in Family, School and Community*. Clevedon: Multilingual Matters, LTD. - 2003
6. Spolsky, B. *Language Policy*/ Spolsky, B. - Cambridge, Cambridge Univ. Press, 2004. - 250 p.
7. Diez Medrano, Juan. *Multilingualism and European Identification* // *Sociological Inquiry*. – 2018. – Т. 88, №3. - С. 410-434
8. Лабов У. *Отражение социальных процессов в языковых структурах* // *Новое в лингвистике*. М., 1975, Вып. 7. Социоллингвистика; Аврорин А.Д., *О предмете социальной лингвистики в кн.: Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания. Тезисы докладов и сообщений пленарных заседаний*. М., 1974., *Языковая ситуация как предмет социальной лингвистики* // *Изв. Сиб. отд. АН СССР. Сер. общественных наук*, 1973 № 11. Вып. 3.; Брайт У. *Параметры социоллингвистики* // *Новое в лингвистике*. Вып. 7. Социоллингвистика. М., 1975.; Кречмер А. *О понятийном аппарате социоллингвистической теории личности* // *Социальные исследования. Теория и методы*. М., 1970.; Яхнов Х. *Развитие социоллингвистики в ФРГ*. // *Социоллингвистическое исследование*. М., 1976.
9. Абасилов А., Асанбаева С.А. *Қазақстандағы әлеуметтік лингвистикалық зерттеулер: ізденістер мен жаңа мүмкіндіктер, проблемалар*.// *Абай ат. ҚазҰПУ-нің Хабаршысы, «Филология ғылымдары» сериясы*, 2015. – № 1 (51). – 4-10 бб.
10. Liu Juan, Gong Lei. *The Policy of Monolingualism and Multilingualism in Latvia and Kazakhstan* // *Quaestio Rossica*. Vol. 7. 2019. № 3. P. 955–968. DOI 10.15826/qr.2019.3.417 / Лю Цзюань, Гун Лэй. *Латвия мен Қазақстандағы монологтік пен көптілділік саясаты* // *Quaestio Rossica*. Т. 7. 2019. № 3. С. 955–968. DOI 10.15826/qr.2019.3.417.
11. http://www.akorda.kz/kz/category/poslaniya_narody. Қазақстан Республикасы Президентінің Ресми сайты.
12. *Қазақстан Республикасы Президентінің Жолдауы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан»* <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K070002007>
13. *«Қазақстан Республикасында Тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы»* <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1100000110>
14. *«Ұлт жоспары – бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам»* бағдарламасы <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000100>
15. *«Қазақстан Республикасындағы тіл саясатын іске асырудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы»* <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900001045>
16. Константиновский Д.Д. *Формирование ориентаций молодежи в сфере образования* // *Вестник института социологии*. 2016. Том 19 №4. С. 14-27.

References:

1. Emel'yanova N.A., Voronina E.A. *K voprosu o gotovnosti budushchih specialistov zhit' i rabotat' v usloviyah mul'tikul'turalizma* // *Vestnik instituta sociologii*. 2020. Tom 11 №4. S. 126-142. DOI: 10.19181/vis.2020.11.4.682
2. *Til bilimi terminlerinin tysindirme sözdigi — Almaty. «Sөzdik-Slovar'»*, 2005.
3. Makusheva M.O. *Predmetnoe pole sociologii yazyka* // *Vestnik instituta sociologii*. 2012. №5. S. 217-228.
4. Cenoz, J. *Defining Multilingualism* // *Annual Review of Applied Linguistics*. – 2013. Vol. 33
5. Olshtain, E. and Nissim-Amitai F. *Being trilingual or Multilingual: Is there a price to pay?* // In Hoffman, C. and Ytsma, J. (eds) *Trilingualism in Family, School and Community*. Clevedon: Multilingual Matters, LTD. - 2003
6. Spolsky, B. *Language Policy*/ Spolsky, B. - Cambridge, Cambridge Univ. Press, 2004 - 250 p.
7. Diez Medrano, Juan. *Multilingualism and European Identification* // *Sociological Inquiry*. – 2018. – Т.3, №88. - С. 410-434

8. Labov U. *Otrazhenie social'nyh processov v yazykovykh strukturah* // *Novoe v lingvistike*. M., 1975, Vyp. 7. *Sociolingvistika*; Avrorin A.D., *O predmete social'noj lingvistiki v kn.: Vsesoyuznaya nauchnaya konferenciya po teoreticheskim voprosam yazykoznanija. Tezisy dokladov i soobshchenij plenarnykh zasedanij*. M., 1974., *Yazykovaya situaciya kak predmet social'noj lingvistiki* // *Iz. Sib. otd. AN SSSR. Ser. obshchestvennyh nauk*, 1973 № 11. Vyp. 3.; Brajt U. *Parametry sociolingvistiki* // *Novoe v lingvistike*. Vyp. 7. *Sociolingvistika*. M., 1975.; Krechmer A. *O ponyatijnom apparate sociolingvisticheskoj teorii lichnosti* // *Social'nye issledovaniya. Teoriya i metody*. M., 1970.; YAhnov H. *Razvitie sociolingvistiki v FRG*. // *Sociolingvisticheskoe issledovanie*. M., 1976.

9. Abasilov A., Asanbaeva S.A. *Qazaqstandagy aleumettik lingvistikalıyq zertteuler: izdenister men zhana mymkindikter, problemalar*.// *Abaj at. QazUPU-nıń Habarshysy, «Filologiya ıylymdary» seriyasy*, 2015. – № 1 (51). – 4-10 bb.

10. Liu Juan, Gong Lei. *The Policy of Monolingualism and Multilingualism in Latvia and Kazakhstan* // *Quaestio Rossica*. Vol. 7. 2019. № 3. P. 955–968. DOI 10.15826/qr.2019.3.417 / Lyu Czyuan', Gun Lej. *Latviya men Qazaqstandagy monotildilik pen koptildilik sayasaty* // *Quaestio Rossica*. T. 7. 2019. № 3. S. 955–968. DOI 10.15826/qr.2019.3.417.

11. http://www.akorda.kz/kz/category/poslaniya_narody. Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin Resmi sajty.

12. *Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin Zholdauy «Zhana alemdegi zhana Qazaqstan»* <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K070002007>

13. *«Qazaqstan Respublikasynda Tilderdi damytu men qoldanudyn 2011-2020 zhyldarga arналған мемлекеттік бағдарламасы»* <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1100000110>

14. *«Ult zhosparı – bes institucionaldyq reformany zhuzege asyru zhonindegi 100 naqty qadam»* бағдарламасы <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000100>

15. *«Qazaqstan Respublikasyndaғы til sayasatyn iske asyrudyn 2020-2025 zhyldarga arналған мемлекеттік бағдарламасы»* <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900001045>

16. Konstantinovskij D.D. *Formirovanie orientacij molodezhi v sfere obrazovaniya* // *Vestnik instituta sociologii*. 2016. Tom 19 №4. S. 14-27.

XҒТАР 04.21.81

<https://doi.org/10.51889/2021-1.1728-8940.25>

Н.Т. Едренова¹, М.С. Садырова¹

¹ *әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Қазақстан Республикасы*

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӨПБАЛАЛЫ ОТБАСЫЛАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫ

Аңдатпа

Отбасының мәні мен маңызы. Көпбалалы отбасының өзекті проблемалары және көпбалалы отбасын қолдау мәселесі қарастырылады. Мақаланың мақсаты Қазақстандағы көпбалалы отбасыларына мемлекет және қоғамдағы басқа әлеуметтік институттар тарапынан көрсетілетін әлеуметтік көмек, әлеуметтік қорғау мәселелері талқыланады. Ата-ананың көп балалы болуының жауапкершілігі.

Сонымен қатар, елімізде тарап жатқан, індет уақытындағы мәселелердің пайда болуы мен оларды шешу.

Қоғамның демографиялық дамуының негізі-көпбалалы отбасы, ал бұл елдің ең құнды ресурсы-балалар, болашағымыздың дамуының кепілі. Сондықтан көп балалы отбасының беделін арттыруға отбасының негізгі функцияларын жүзеге асыру үшін мүмкіндіктерін дамыту тұрғысынан да шешуге бағытталған шаралардың маңыздылығы.